

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης σε συνεργασία με το ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

«Συμπεριληπτική εκπαίδευση, ένταξη παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και αναπηρία/αναπηρίες στο τυπικό σχολικό περιβάλλον. Διεθνής εμπειρία και καλές πρακτικές Συμπερίληψης»

“Inclusive education, inclusion of children with special educational needs and disability/ disabilities in the typical school environment. International experience and good practices of inclusion”

της Μόκα Κλειώς

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ.-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1^{ος} Επιβλέπων: Δρ. Παναγιώτης Μαντάς, Συνεργάτης Ερευνητής, ΙΠΤ- Ε.Κ.Ε.Φ.Ε «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

2^η Επιβλέπουσα: Δρ. Ειρήνη Κορρέ, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τ.Ε.Φ.-Δ.Π.Θ

3^η Επιβλέπουσα: Δρ. Σπυριδούλα Κατσαντώνη, Συνεργάτιδα Ερευνήτρια, ΙΠΤ- Ε.Κ.Ε.Φ.Ε «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

Αθήνα, 2023

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια χαρτογράφησης της πορείας της εκπαίδευσης των αναπήρων από τις απαρχές της μέχρι και σήμερα τόσο στην Ελλάδα όσο και σε χώρες του υπόλοιπου κόσμου. Ξεκινώντας από την ιδρυματικού τύπου εκπαίδευση και φροντίδα και φτάνοντας στην σημερινή της μορφή, την συμπεριληπτική εκπαίδευση, όπου στις περισσότερες περιπτώσεις τα παιδιά φοιτούν πια στο σχολείο της γειτονιάς τους. Το πρώτο μέρος της εργασίας αποτελείται από δύο κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται οι εννοιολογικοί προσδιορισμοί (ένταξη, συμπερίληψη, ειδική αγωγή, συνεκπαίδευση κ.α.) καθώς και τα μοντέλα ανάλυσης της αναπηρίας (ιατροκεντρικό, κοινωνικό κ.α.). Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια κριτική παράθεση της πορείας της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης σε διάφορες χώρες, τόσο στην Ελλάδα όσο και σε χώρες του εξωτερικού (Ιταλία, Ισπανία, Φινλανδία, Κίνα). Στο δεύτερο μέρος υπάρχει άλλο ένα κεφάλαιο το οποίο αναφέρεται στην μεθοδολογία της έρευνας και τέλος η εργασία κλείνει με τα συμπεράσματα και τις προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Λέξεις κλειδιά

Ένταξη, ενταξιακή εκπαίδευση, συμπερίληψη, συμπεριληπτική εκπαίδευση, ειδική εκπαίδευση, εκπαίδευση αναπήρων, ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

Abstract

This paper is an attempt to map the course of the education of the disabled from its beginnings until today, both in Greece and in other countries of the world. Starting from institutional-type education and care and reaching its current form, inclusive education, where in most cases children now attend their neighborhood school. The first part of the paper consists of two chapters. The first chapter analyzes the conceptual definitions (integration, inclusion, special education, co-education, etc.) as well as the models of disability (medical-centered, social, etc.). In the second chapter, a critical statement is made of the course of inclusive education in various countries, both in Greece and in foreign countries (Italy, Spain, Finland, China). In the second part there is another chapter which refers to the methodology of the research and finally the paper closes with the conclusions and suggestions for further research. The path for educational systems to reach the so-called inclusive education is long and related to all the changes in the perceptions of the disabled, their position in society and their education

Key words

Integration, integrated education, inclusion, inclusive education, special education, disability education, special educational needs

Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Με βάση την βιβλιογραφική ανασκόπηση που πραγματοποιήθηκε φαίνεται πως γίνεται μια προσπάθεια σε παγκόσμιο επίπεδο για την συνεκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία και αυτών χωρίς. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα θα μπορούσαν να είναι οι εξής:

- 1) Οι στάσεις και οι αντιλήψεις των γονέων μη ανάπηρων παιδιών σχετικά με τη συνεκπαίδευση ανάπηρων παιδιών στο Γενικό Σχολείο
- 2) Οι στάσεις και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τη συνεκπαίδευση ατόμων με βαριές αναπηρίες στο Γενικό Σχολείο
- 3) Εκπαιδευτικές Παρεμβάσεις για τη συμπερίληψη ατόμων με αναπηρίες στο Γενικό Σχολείο
- 4) Ο ρόλος των εκπαιδευτικών Γενικής Αγωγής στη συμπερίληψη μαθητών με αναπηρία.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Αναστασίου, Δ., Ηλιάδου-Τάχου, Σ., & Χαρίση, Α. Η Ρόζα Ιμβριώτη στο Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Αθηνών και το καθεστώς Μεταξά.

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, (2009). Η Πρόταση της Ε.Σ.Α.μεΑ. για ένα Εθνικό Πρόγραμμα Δημοσίων Πολιτικών για την Αναπηρία. Αθήνα: Ε.Σ.Α.μεΑ.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (1998). Οι ανάπηροι και η εκπαίδευση τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2011). Οι ανάπηροι και η εκπαίδευση τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης. Αθήνα: Πεδίο
- Καραγιάννη, Π. & Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2006). «Το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας. Θεωρία και ερευνητική πρακτική. Αντιφάσεις και ερωτήματα». Μακεδόν, τεύχος 15, σελ: 223-232.
- Καραμητόπουλος Θ. (2016). Εκπαιδευτική πολιτική για την ετερότητα και τη διαφορετικότητα στην Ελλάδα: μία ανασκόπηση του θεσμικού πλαισίου. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 2015(1)*, 569–577. <https://doi.org/10.12681/edusc.248>
- Κουτάντος, Δ. (2000). *Ανάπηροι άνθρωποι ή ανάπηρη κοινωνία; Για την εναλλακτική, ολιστική, οικολογική, προσέγγιση*. Παιδαγωγική Επιθεώρηση
- Oliver, M. (2009). *Αναπηρία και πολιτική*. Αθήνα: Επίκεντρο
- Πολυχρονοπούλου, Σ. (2012). Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες. Διάδραση.
- Πυργιωτάκης, Ι. (2000). Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Σούλης, Σ. Γ. (2008). *Ενα σχολείο για όλους. Από την έρευνα στη πράξη*. Παιδαγωγική της ένταξης. Αθήνα: Gutenberg
- Σούλης, Γ. (2013). *ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΗΡΙΑ*. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.με.Α).

Ξενόγλωσση

- Ainscow, M. (1998). *Exploring Links Between Special Needs and School Improvement. Support for Learning, 13(2)*, 70–75. doi:10.1111/1467-9604.00061
- Ainscow, M. (2008). Teaching for diversity. In M. Connely, M.F. He, & J. Phillion (Eds.), *The Sage Handbook of Curriculum and Instruction*. London: Sage.
- Ainscow, M., & Cesar, M. (2006). Inclusive education ten years after Salamanca: setting the agenda. *European Journal of Psychology of Education, 21(3)*, 231- 238.
- Ainscow, M., Dyson, A., Weiner, S. (2013). *From exclusion to inclusion: ways of responding in schools to students with special educational needs*. England: CFBT Education Trust. 60 Queens Road, Reading, RG1 4BS.
- Ainscow, M., Dyson, A., Goldrick, S., & West, M. (2011). *Developing equitable education systems*. Abbingdon, UK: Routledge
- Ainscow, M., & Miles, S. (2008). 'Making Education for All inclusive: where next?' *Prospects, 38(1)*, 15-34.

- Avissar, G., Licht, P., & Vogel, G. (2016). Equality? Inclusion? Do They Go Hand-in-hand? Policy Makers' Perceptions of Inclusion of Pupils with Special Needs – An Exploratory Study. *Universal Journal of Educational Research*, 4 , 973 - 979. Avramidis, E.
- Baglieri, S., & Knopf, J. H. (2004). Normalizing difference in inclusive teaching. *Journal of learning Disabilities*
- Barnes, C. (2003). Rehabilitation for disabled people: A 'sick' joke?. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 5(1), 7-23.
- Barnes, C. (2012). The Social Model of Disability: Valuable or Irrelevant? The penultimate draft of a chapter in Watson, N. Roulstone, A. & Thomas, C. 2012: *The Routledge Handbook of Disability Studies*, pp:12-29. London: Routledge.
- Bauer, L., Kaprova, Z., Michaelidou, M., & Pluhar, C. (2009). Key principles for promoting quality in Inclusive Education. Odense, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education. Baxter, C., Cummins, R. A., & Yiolitis, L. (2000). Parental st
- DiMatteo, M. R. & Martin, L. R, (2006). Εισαγωγή στην Ψυχολογία της Υγείας. Επιστημονική επιμέλεια: Φ. Αναγνωστόπουλος, Γ. Ποταμιάνος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Farrell, P., & Ainscow, M. (2002). Making special education inclusive: From research to practice. Routledge
- Grenier, M. (2010). Moving to inclusion: a socio-cultural analysis of practice. *International Journal of Inclusive Education* 14(4), 387-400.
- Halinen, I., Järvinen, R. Towards inclusive education: the case of Finland. *Prospects* **38**, 77–97 (2008). <https://doi.org/10.1007/s11125-008-9061-2>
- lanes, Demo, H., & Dell'Anna, S. (2020). Inclusive education in Italy: Historical steps, positive developments, and challenges. *Prospects : Comparative Journal of Curriculum, Learning, and Assessment*, 49(3-4), 249–263. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09509-7>
- Inglehart, R., & Baker, E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American sociological review*, 19-51.
- Kefallinou, A., Symeonidou, S., & Meijer, C. J. W. (2020). *Understanding the value of inclusive education and its implementation: A review of the literature. PROSPECTS*. doi:10.1007/s11125-020-09500-2
- Kugelmass, J.W. (2006). Sustaining cultures of inclusion: The value and limitation of cultural analyses. *European Journal of Psychology and Education*, 12(3), 259- 292.

- Mackelprang, R. & Salgiver, R. (1996). "People with disabilities and social work: historical and contemporary issues". *Social work*, Vol.:41(1), pp:7-14.
- Meijer, C., Soriano, V., & Watkins, A. (2007). *Inclusive Education across Europe: Reflections upon 10 Years of Work from the European Agency for Development in Special Needs Education*. *Childhood Education*, 83(6), 361–365. doi:10.1080/00094056.2007.10522951
- Morris, J. (1991) *Pride against Prejudice*, London: Women's Press.
- Mura, G. , Olmos, A. , Aleotti, F. , Ortiz, M. , Rubio, M. & Diamantini, D. (2020). Inclusive Education in Spain and Italy: Evolution and Current Debate . *Journal of Inclusive Education in Research and Practice* , 1 (1) , 1-23 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/jierp/issue/56579/754121>
- Oliver, M. (1996) *Understanding disability: from theory to practice*, London: Macmillan.
- Oliver, M. (2009). *Understanding Disability: From Theory to Practice* (2nd edition). Basingstoke Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Opperti, R., Brady, J. & Duncombe, L. (2009). Moving forward: Inclusive education as the core of Education for All. *Prospects*, 39, 205-214
- Ramberg, J., & Watkins, A. (2020). Exploring inclusive education across Europe: some insights from the European Agency Statistics on Inclusive Education. *FIRE: Forum for International Research in Education*, 6(1). <https://doi.org/10.32865/fire202061172>
- Rao, S., Cardona, C. M., & Chiner, E. (2014). *Special Education Today in Spain*. *Advances in Special Education*, 147–180. doi:10.1108/s0270-401320140000028012
- Reeve, D. (2004). Psycho-emotional dimensions of disability and the social model. In C. Barnes, & G. Mercer (Eds.), *Implementing the social model of disability: Theory and research* ,83-100. Leeds: The Disability Press.
- Shakerspeare, T. (2000) *Help*. Venture Press
- Shier, M., Graham, J., R., & Jones, M., E. (2009). Barriers to employment as experienced by disabled people: a qualitative analysis in Calgary and Regina, Canada. *Disability & Society*, 24(1), 63-75
- Slee, R. (2001). Inclusion in practice: Does practice make perfect? *Educational Review*, 53(2), 113-123.
- Thomas, D. & Woods, H. (2008). Νοητική καθυστέρηση. Θεωρία και πράξη. Α. Ζώνιου-Σιδέρη & Ε. Ντεροπούλου-Ντέρου (επιστημονική επιμέλεια). Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

Tilley, A. (1922). *Medieval France: a companion to French studies*. Dalcassian Publishing Company.

UNESCO (1994) *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. Paris, UNESCO. Ministry of Education, Spain

Union of the Physically Impaired Against Segregation & Disability Alliance. (1976). *The union of the physically impaired against segregation and the disability alliance discuss fundamental principles of disability : being a summary of the discussion held on 22nd november 1975 and containing commentaries from each organisation*. Union of the Physically Impaired Against Segregation ; Disability Alliance.

Vlachou, A. (2001). *The process of change and the politics of resistance in educational contexts: the case of disability*. In L. Barton (Ed.), *Disability, Politics and the Struggle for Change*, pp:110-125. London: David Fulton Publishers.

Vehmas, S. (2004). *Ethical Analysis of the concept of disability*. Mental Retardation

Warnock, H. M. (1978). *Special Educational Needs: Report of the committee of enquiry into the education of handicapped children and young people (Vol. 7212)*. London: HMSO

Νόμοι-Υπουργικές αποφάσεις

Νόμος υπ. αριθ. 1143\27-3-1981 «Περί ειδικής αγωγής, ειδικής επαγγελματικής εκπαιδεύσεως, απασχολήσεως και κοινωνικής μερίμνης των αποκλινόντων εκ του φυσιολογικού ατόμων και άλλων τινών εκπαιδευτικών διατάξεων». ΦΕΚ 80\Α\31-3- 1981.

Νόμος υπ. αριθ. 1566\26-9-1985 «Δομή και λειτουργία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης», ΦΕΚ 167\Α\30-9-1985

Νόμος υπ. αριθ. 2817/14-3-2000, «Εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 78\Α\14.03.2000

Νόμος υπ. αριθ. 3194\18-11-2003 «Ρύθμιση εκπαιδευτικών θεμάτων και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 267\Α\20-11-2003

Νόμος υπ. αριθ. 3699\26-9-2008 «Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες», ΦΕΚ 199\Α\2-10-2008.

Νόμος υπ. αριθ. 4186/17-9-2013 «Αναδιάρθρωση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 193/Α/ 17.9.2013

Κοινή Υπουργική Απόφαση Αριθ. 211076/ΓΔ4/2018 ΦΕΚ 5614/Β/13-12-2018 «Ενιαίος Κανονισμός λειτουργίας των Κέντρων Εκπαιδευτικής και Συμβουλευτικής Υποστήριξης (Κ.Ε.Σ.Υ.) και ειδικότερα καθήκοντα και αρμοδιότητες του προσωπικού τους.»

Νόμος υπ' αριθ. 4823/3-8-2021 «Αναβάθμιση του σχολείου, ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α 136/3-8-2021